

EXOTISCHE DIEREN IN HISTORISCH AMSTERDAM

RIA WINTERS

AUP

CLARA DE NEUSHOORN EN HISTORISCHE VERVOERSKOSTEN

*‘De neushoorn heeft ons altijd
gefascineerd door zijn prehistorische
verschijning, zijn massieve kracht en zijn
gebrek aan conventionele schoonheid’*

KEES ROOKMAAKER, NEUSHOORNWETENSCHAPPER

- ▶ Van enkele moderne dierenhandelaren is bekend dat zij de neushoorns vrij aan boord lieten rondlopen. Clara was een jonge, tamme neushoorn. Het is mogelijk dat zij ook vrij aan dek rondliep

Winters

In 1741 bevond zich te midden van het gewoel van de Amsterdamse kermis een kleine neushoorn. De Botermarkt was in september het middelpunt van de stad. Drommen mensen kwamen naar het plein om zich te vermaken met de optredens van de goochelaars en om zich te vergapen aan exotische dieren die daar tentoongesteld waren, zoals deze keer het geval was met een jonge neushoorn. Een maand geleden was het beestje van het schip gekomen waarop hij maandenlang had gebivakkeerd. De kermisbezoekers moesten enkele stuivers aan haar verzorger betalen om het beestje te bekijken. Het was de eerste neushoorn die in Nederland te zien was. Haar eerste jaren waren zeer roerig verlopen en dat zou de rest van haar leven niet anders worden.

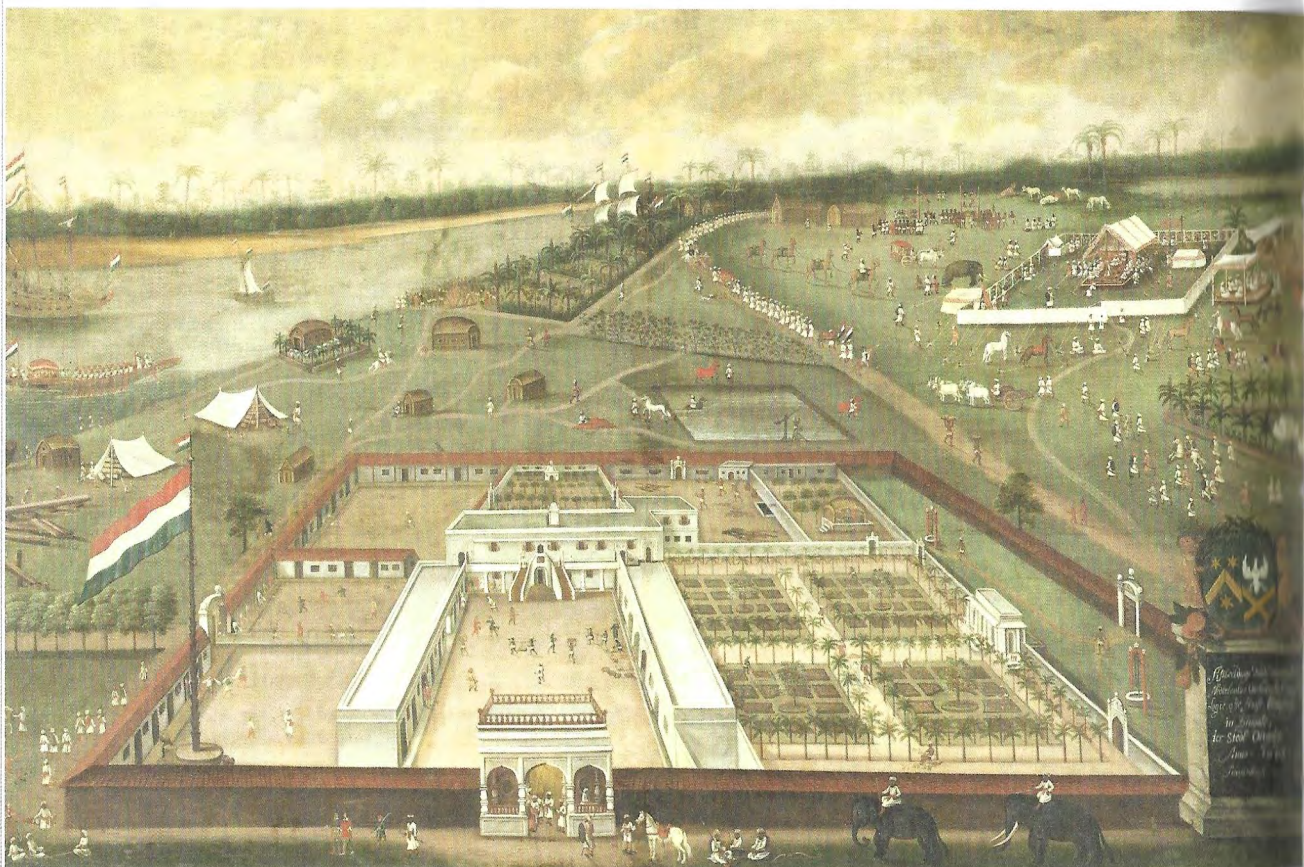
Haar moeder was in 1738 in de bossen van de provincie Assam met pijlen gedood. De jagers hadden het één maand oude kalf meegenomen naar de nawab, de Indische gouverneur in Bengalen, die de provincie bestuurde namens de grootmogol in Delhi.¹ Het was een Indische neushoorn, ook wel pantserneushoorn (*Rhinoceros unicornis*) genoemd. De nawab hield haar niet lang bij zich want in hetzelfde jaar schonk hij het diertje aan de directeur van de voc-factorij in Hougli, Jan Albert Sichterman.² De voc

bezat verscheiden handelsloges aan de kust van India en Bengalen (het huidige Bangladesh en West-Bengalen). Om de handel goed te kunnen uitvoeren was het belangrijk om op goede voet te blijven staan met de lokale vorsten. Er werden daarom regelmatig geschenken uitgewisseld. Dat konden luxe meubels, zilveren schalen, grote spiegels, kristallijnen glazen, verrekijkers of inheemse kleding en zadels zijn, maar ook exotische dieren. Het neushoortje bleek een geschikt cadeau, want zij werd spoedig tam en kreeg zonder probleem een plek in Sichtermans gezin.

Het dier was zo mak dat zij vrij rondliep tijdens de diners en voor grote hilariteit onder de gasten zorgde. Twee jaar lang leefde de kleine rinoceros in de ruime woning en achtertuin van de Sichtermans. Daarna werd zij te groot om nog langer als huisdier te houden en gaf Sichterman haar weg. De nieuwe eigenaar werd Douwe Mout van der Meer, schipper in dienst van de voc. Hij nam haar mee op het grote spiegelschip de *Knappenhof*, dat op 30 november 1740 uit Bengalen vertrok. Bijna acht maanden was het schip met zijn bijzondere lading onderweg. In Kaap de Goede hoop rustten ze twee weken uit en sloegen voorraden in voor de vervolgreis naar Nederland. Op 20 juli 1741 arriveerde het schip in Goeree en voer vervolgens via de binnenwateren naar Rotterdam waar het twee dagen later aankwam.³

Het leven van de neushoorn zou weinig rust kennen. Dat gold ook voor de mannen die voor haar zorgden, want zij kozen voor een leven van rondtrekken, met de neushoorn als bron van inkomsten. Hun tochten zijn via historische documenten, zoals kranten en pamfletten, te volgen. Schrijfster Irene Verheij heeft daar aan het begin van de jaren negentig van de vorige eeuw onderzoek naar gedaan en er een leuk boek over geschreven: *Op reis met Clara. De geschiedenis van een bezienswaardige neushoorn*.⁴ Bij haar relaas heb ik een kaartje gemaakt waarop goed te is zien hoezeer er is rondgereisd met dit dier.

Toen de neushoorn in juli van het schip af kwam heeft zij niet lang kunnen acclimatiseren want in augustus 1741 was zij al bij ene Matthys

De handelsloge van de VOC in Hougly, Bengalen. Olieverf op doek,
Hendrik van Schuylenburgh, 1665

- Kaartje van de tochten die Clara maakte met haar begeleider,
met als laatste stop Londen, waar zij in 1758 overleed

Wylacker in Nieuwendam te zien voor zes stuivers per persoon. Nieuwendam ligt in het huidige stadsdeel Noord van de gemeente Amsterdam.⁵ Vroeger was het een dijkdorpje en kozen gepensioneerde kapiteins het plaatsje uit om rustig van hun oude dag te genieten. Misschien had Douwe Mout zijn dier een tijdje bij een van zijn collega's ondergebracht.

De neushoorn en haar begeleider moeten niet veel later het IJ zijn overgestoken, zodat zij in september op de kermis konden staan. In de vijf jaar na het optreden van de rinoceros op de Botermarkt is het niet zeker waar het dier zich bevond. In 1746 kunnen we haar spoor weer oppakken en treffen haar in Hannover aan. Ze was toen acht jaar oud en stond aan het begin van haar Europese tour. Het bijzondere gezelschap dook overal op bij de evenementen in Europese steden en het publiek stroomde van heinde en verre toe om het ongewone dier te zien. Met haar pantserachtige harnas, dikke huidplooien en hoorn was ze een grote bezienswaardigheid.

Ze werd regelmatig afgebeeld op aanplakbiljetten, schilderijen en in krantenadvertenties. Douwe Mout liet soms penningen met haar beeltenis maken, die hij verkocht. Voordat het beeld van de neushoorn op deze manier bij het publiek bekend werd, was er in Europa slechts één afbeelding van een rinoceros verspreid, namelijk via reproducties van de gravure van de Duitse kunstenaar Albrecht Dürer uit 1515. Dürers prent was wel beroemd, maar klopte anatomisch gezien niet helemaal. Hij had zelf nooit een neushoorn geobserveerd, zijn waarneming was uit de tweede hand. Hij had hem afgebeeld met te uitgesproken uitstulpingen op het lichaam en behalve een hoorn op de neus ook een hoorn op zijn schouder. Dürers afbeelding vormde tot de komst van het dier van Douwe Mout het beeld wat men van een neushoorn had.

In 1748 ging het gezelschap richting Zwitserland. Men refereerde aan de neushoorn als lief en mak. Ze was zo geliefd dat ze in Würzberg de bijnaam Clara kreeg. Deze naam is afgeleid van het Latijnse woord *clarus* dat 'helder', 'glanzend' of 'blinkend' betekent, maar ook 'beroemd'.⁶ Een jaar later reisden ze door naar Parijs waar ze bijna wisselde van eigenaar. Douwe Mout mag ingenomen geweest zijn met zijn pronkdier, maar

hij was niet zo aan haar gehecht dat hij haar per se wilde houden. Hij probeerde Clara te verkopen aan de Franse koning Lodewijk xv voor het bedrag van 100.000 écu's.⁷ De waarde van de historische écu ten opzichte van de euro is niet precies te achterhalen, maar het bedrag bleek hoog want de koning vond het te duur en de koop ging niet door.

In Parijs beïnvloedde de neushoorn de mode en veroorzaakte een rage. Er werden jurken *au Rhinoceros* gemaakt en een creatieve kapper moet de *coiffure à la Rhinoceros* hebben bedacht, want er liepen dames rond met een kapsel dat uit een hoorn, uitgebeeld door middel van een veelkleurige veer, en een lint als staart bestond⁸ en misschien wel als een hoge pruik in

In Parijs beïnvloedde Clara de mode en veroorzaakte een rage. De dames droegen 'Coiffures à la Rhinoceros'

langwerpige puntvorm. Het was de pruikentijd, een periode waarin deftige burgers pruiken droegen. De kapsels namen soms exorbitante vormen aan. Allerlei versierselen, soms in de vorm van zaken die van belang waren voor de samenleving zoals schepen, kregen (in miniatuurvorm) een plek in de pruiken.⁹ Ook Clara was bijzonder en aansprekend genoeg om te inspireren tot opvallende haardracht. Men beleefde het dier als zijnde iets unieks. Zo'n hoge pruik mag nu vreemd aandoen, maar de vrouw die het kapsel toen droeg voelde zich speciaal!

Douwe Mout en de neushoorn trokken verder naar het zuiden, naar Marseille, en kwamen via Napels in 1750 in Rome aan. De man had het goed uitgekiend, want 1750 was een jubeljaar en er waren in Rome veel mensen op de been. Het schijnt dat Clara in juni haar hoorn verloor. In 1752 was ze in Londen te zien, maakte daarna waarschijnlijk een tussenstop in Nederland (Leiden¹⁰) om vervolgens weer naar Polen en Denemarken te vertrekken. Clara overleed op 14 april 1758 in Londen. Ze is ongeveer twintig jaar oud geworden. Van het stoffelijk overschot is niets bewaard gebleven.

Hoe zou dat zijn gegaan, het verzorgen van een neushoorn op een zeilschip? En hoe was het om door Europa te trekken met zo'n zwaar dier? De Amsterdamse schout Jacob Bicker Raye had het gezelschap op de Botermarkt gezien en zijn indrukken genoteerd in een dagboek. Behalve dat hij zich liet ontvallen dat de Amsterdammers hun ogen uitkeken bij het zien van de 'renosteros van vijf voet hoog en een monstereus lijf', vermeldde hij ook dat Douwe Mout het dier voor eigen risico op het schip had meegenomen. Hij werpt daarmee wat licht op de daadwerkelijke gang van zaken, want het was aan voc-personeel officieel niet toegestaan om privéladingen, buiten datgene wat in de scheepskist paste, mee te nemen. Men kneep weleens een oogje toe, vooral als het om de schipper zelf ging. Om een neushoorn aan boord in leven te houden was niet alleen een behoorlijke

voorraad voedsel nodig, maar ook water. Een neushoorn dronk per dag wel veertien emmers water.¹¹ Voldoende drinkwater voor het personeel was vaak al een probleem. Op het normale rantsoen van een dagelijkse flapkan (anderhalve liter) per man werd op lange reizen vaak nog bezuinigd. Misschien had Douwe Mout gebruikgemaakt van zijn voorrecht als schipper en had hij extra maatregelen getroffen zodat de neushoorn meekon. Nog een mogelijkheid is dat het dier in leven werd gehouden met water dat voor menselijke consumptie niet meer in aanmerking kwam. Na twee maanden liep over het algemeen de kwaliteit van het drinkwater aan boord namelijk sterk terug.

De verscheping van Clara was niet de eerste poging die de voc had ondernomen om neushoorns te vervoeren. In 1651 was dit ook al eens geprobeerd met twee jonge neushoortjes. Zij waren een geschenk geweest van de Javaanse vorst Sousounangh Mattaram aan aftredend gouverneur-generaal Cornelis van der Lijn, die om de dieren had verzocht, waarschijnlijk met het vooruitzicht om ze mee naar patria te nemen. Ze stierven halverwege de reis. Zijn retourschip, de *Westfriesland*, had nog veel meer exotische dieren aan boord: vier herten, drie adelaarsjongen, vijftig apen en diverse papegaaien en parkieten.¹² In 1677 volgde weer een poging om een neushoorn naar Nederland te brengen, bedoeld als geschenk voor de stadhouder. Dat mislukte ook want het dier stierf onderweg. De gepelde huid werd geschonken aan de Universiteit Leiden.¹³

Voor het rondtrekken over land met een zware, levende kolos waren veel voorbereidingen nodig. Het schijnt dat Douwe Mout een overdekte kar had laten maken die – en daar verschillen de berichten over – door twaalf paarden, zelfs twintig als de wegen slecht waren, of door vier of zes ossen werd voortgetrokken. Ook de logistiek van het voeren zal een grote uitdaging geweest zijn. Clara werd dagelijks gevoed met hooi, stro, brood, fruit en groente. Ze at iedere dag zestig pond hooi, twintig pond brood en dronk, zoals al gezegd, veertien emmers met water. Soms kreeg ze wijn en bier. Het scheen dat ze hield van de geur van tabak en dat ze het fijn

vond wanneer de oppassers rook in haar neusgaten en bek bliezen.¹⁴

Inzicht in het logistieke vraagstuk van het vervoer is voor een groot deel gegeven door een Franse historicus, Jean-Bernard Lacroix, die het vervoer van een soortgenoot van Clara, een pantserneushoorn uit Bengalen voor de Franse koning Lodewijk xv, heeft onderzocht en beschreven. Op basis van de archieven van de Franse Oost-Indische Compagnie heeft hij die onderneming gereconstrueerd. Het is de enige beschrijving van het vervoer van een neushoorn in de vroegmoderne tijd.

Lodewijk xv was de Nederlandse neushoorn niet vergeten. Twintig jaar na de ontmoeting met Clara, in 1769, gaf hij de kapitein van *Le Duc de Praslin* opdracht om een neushoorn uit India mee te nemen voor zijn menagerie in Versailles. De gouverneur van de handelsvestiging in Chandernagore, gelegen in de Gangesdelta, had een neushoorn geregeld, een jong van anderhalf jaar oud. Het schip met de neushoorn verliet Bengalen eind december 1769. In februari 1770 was het ter hoogte van het eiland Mauritius, toen Île de France geheten. Daar laadden ze biscuit en vijftig vaten water voor de neushoorn in. Het schip ververste ook op Réunion, Kaap de Goede Hoop, Sint-Helena en Ascension. Op 11 juni 1770 arriveerde het in de haven van Lorient, een stad aan de zuidkant van Bretagne. Na een betrekkelijk rustige reis van vijf en een halve maand op zee, begonnen nu de logistieke problemen. De neushoorn had in het schip losjes vastgeketend gezeten, was goed verzorgd en behoorlijk gegroeid van de biscuit. Zijn humeurigheid was ook toegenomen. De kapitein begon zich zorgen te maken over de ontscheping en het laatste deel van het transport naar Versailles.

In een briefwisseling tussen de Franse Oost-Indische Compagnie en de minister in Versailles werden de opties en kosten besproken. Moest het dier over water of over land worden vervoerd? Aanvankelijk werd overwogen om het dier per schip naar Rouen te brengen en dan het transport over land voort te zetten. Uiteindelijk, bij brief van 9 juli 1770, besloot de minister dat het hele traject over land afgelegd moest worden. De beschrijving van Lacroix laat zien hoe dat transport verliep.

Eerst bouwden ze een stevige wagen met daarop een kooi. Het duurde twee en een halve maand voordat hij gereed was. Al die tijd verbleef de neushoorn in de stallen van de Compagnie. Hij werd verzorgd door twee oppassers, Jean Goulet en zijn helper Benoist Boudet. Goulet kreeg voor deze periode 90 Franse ponden betaald en Boudet bijna 50 (de écu was inmiddels vervangen door het pond). De speciaal gemaakte kettingen, waaraan het dier in de stal was vastgeketend, kostten 24 pond. Een derde man zorgde voor het voedsel. In de tijd dat er gewerkt werd aan de wagen gaf hij aan stro, hooi, haver en ander voer 286 pond uit. De materiaalkosten voor de kooi en de wagen bedroegen 600 pond. Er werd hard gewerkt om de wagen zo stevig mogelijk te maken. Aan mandagen werd besteed: tweeënzeventig dagen door de wielmaker, zevenenvijftig dagen door de smid, zesendertig door de slotenmaker en twee door de timmerman. De stoet vertrok op 24 augustus van Lorient. Men nam ook zes potten visolie mee om de neushoorn mee in te wrijven.

Ondanks alle voorzorgen kreeg men onderweg toch pech. De opdrachtnemer die het contract voor de reis had aangenomen was de heer Le Chenne. Zijn aanneprijs was 650 pond. Voor een oponthoud van twee dagen (Lacroix vermeldde niet waar de pech uit bestond) rekende Le Chenne 70 pond. Het aantal paarden dat de wagen trok is niet gespecificeerd, maar dat zullen er vermoedelijk ten minste vier geweest zijn. De benodigdheden voor de tocht kostten nog eens 650 pond, dus in totaal bracht Le Chenne 1370 Franse pond inrekening.

Op 11 september kwam het gezelschap in Versailles aan. Pas half oktober vernam de minister hoeveel het transport in totaal had gekost: ruim 5388 Franse pond. Dit was inclusief de zeereis vanaf Bengalen en het verblijf in Lorient.¹⁵ De écu was 6 pond waard.¹⁶ Vergeleken met de 100.000 écu's die Douwe Mout vroeg voor Clara, was deze neushoorn, inclusief het transport, vele malen goedkoper. Maar het was toch nog een heel bedrag. Ter vergelijking: een Franse kapitein verdiende in die tijd 100 pond per maand.¹⁷

De indruk die ik van het verslag van Lacroix krijg, is dat het een zorg-

vuldig uitgevoerd transport is geweest waarbij er op het schip extra rekening met de ruimte en voorzieningen werd gehouden. De reden hiervoor zal geweest zijn dat de koning specifiek om het dier had verzocht. In hoeverre de zorgvuldigheid overeenkomt met het vervoer van Clara laat zich niet meten, maar het moet een vergelijkbaar transport zijn geweest. Van de dierenhandelaren Hagenbeck, die in de twintigste eeuw opereerden, is bekend dat zij hun gevangen neushoorns vrij aan dek lieten rondlopen.¹⁸ De neushoorn van Versailles en Clara waren jonge dieren en van Clara is zeker dat zij tam was. Het is niet onmogelijk dat zij ook vrij aan dek hebben rondgelopen. Dat dieren vrij aan boord rondliepen wordt ook vermeld in het reisverslag uit 1704 van Johann Wilhelm Vogel. Hij was vanuit Oost-Indië op het schip *de Waalstrom* naar Nederland teruggekeerd en beschreef dat dieren vrij rondliepen op het bovendek en gevoed werden uit een trog met rijst.¹⁹

Wat kunnen we nog meer te weten komen over het vervoer van pantserneushoorns, hun verzorging en de manier waarop zij reageren op gevangenschap? Over de voeding van neushoorns en hun gevoeligheid praat ik met Marjo Hoedemaker. Marjo is internationaal bekend om zijn kennis van olifanten, maar weet bijna net zoveel van Indische neushoorns. Hij heeft jarenlang met deze dieren gewerkt sinds zij in 2001 in het DierenPark Amersfoort aankwamen. Zijn eerste twee dieren waren twee jonge mannetjes. Van mannetjes is bekend dat men ze beter niet samen in een verblijf kan plaatsen, want dan is de kans dat er een gevecht uitbreekt groot. ‘De jonge mannen bleken echter een week na aankomst nog niet op hun gemak te zijn, en toen hebben we toch besloten om hen bij elkaar te zetten,’ aldus Hoedemaker. Dat resulteerde in een prachtige vriendschap. Het wijst er een beetje op dat Indische neushoorns rustige dieren zijn en dat twee mannen prima samen in een verblijf gehouden kunnen worden. DierenPark Amersfoort heeft hiermee de toon gezet voor de andere dierenparken in Europa. ‘Een paar jaar later hebben we in overleg met de stamboekhouder het ene mannetje omgeruild voor een vrouwtje, met de hoop op nageslacht. En dat is er ook gekomen. Mannetjes en vrouwtjes

kunnen niet constant samen in een verblijf worden geplaatst. Dat doen we alleen als het vrouwtje in oestrus is. Buiten de paartijd gaan ze weer terug naar de separate omheiningen. Vrouwtjes zijn nu eenmaal nukkiger dan mannetjes.'

'Het eten dat de pantserneushoorns in Amersfoort krijgen bestaat uit plantaardig voedsel: luzernehooi, wit hooi, stro, takken, twijgen en bijvoer als bix (geperst voer in brokjes) en fruit. Voor een neushoorn op een schip zouden aardig wat takken en hooi ingeslagen moeten worden om het dier in leven te houden. Een neushoorn drinkt vanaf ongeveer de leeftijd van twee jaar vijftientig liter water op een dag. Hij kan echt niet buiten water, dus daar heeft men vroeger op de schepen zeker maatregelen voor moeten nemen. In suikerriet, bananenbomen en fruit zit relatief veel vocht. Als men die producten meenam, vormde dit misschien een gedeeltelijke oplossing voor het vochtprobleem. Wat betreft stressgevoeligheid is het bij neushoorns net als bij olifanten of enig ander dier: dat kan verschillen per individu. Het ene dier is erg stressgevoelig en gaat aan de schok van plotselinge opsluiting dood, een ander dier kan minder last hebben van stress en het prima doen tijdens vervoer en gevangenschap,' zo besluit Hoedemaker.

Wat betreft de watervoorraad is er weleens geopperd dat de voc zoet water uit zout zeewater kon extraheren. Er is hiermee wel geëxperimenteerd, maar over het algemeen waren de resultaten niet succesvol omdat voor de destillatie grote hoeveelheden brandhout nodig waren. In plaats van dat vele hout kon men dan net zo goed extra water meenemen. De destillatie van zout water is dan ook nooit aangeslagen.²⁰

De neushoorn van Versailles had tijdens de reis van Bengalen naar Frankrijk geen problemen met een tekort aan water. De Fransen waren onderweg vaak genoeg gestopt om te verversen. Ook in de koninklijke menagerie, een verblijf van 19,5 bij 23,4 meter, met eenabri en een vijver, was er voldoende water. Het is ironisch dat het water in de vijver uiteindelijk zijn dood veroorzaakte. Toen hij ouder werd ontwikkelde hij de gewoonte om bijna helemaal ondergedompeld in de plas te rusten. Alleen

zijn oren en neus staken dan nog boven het water uit. In juli 1793 werd deze gewoonte hem fataal en verdronk hij, vijftienvijftig jaar oud.

Dit betrof niet het enige verdrinkingsgeval van een historische Indische neushoorn. Het dier dat indirect model had gestaan voor de prent van Dürer (hij had de tekening gemaakt op basis van een beschrijving in een brief) is ook in gevangenschap om het leven gekomen door verdrinking, en wel op een schip. Het dier heette Ganda en was in 1514 cadeau gedaan door de sultan van Gujarat aan de Portugese koning Emanuel I. Tijdens het vervoer van India naar Portugal was hij in leven gehouden met onder meer hooi en rijst. In Lissabon verbleef hij niet lang, want de koning besloot het dier te schenken aan paus Leo X. Hij werd opgedoft met een vergulde leren ketting en een groene fluwelen halsband met geborduurde rozen en anjers. Het schip waarmee hij naar het Vaticaan werd vervoerd kwam in januari 1516 in Marseille aan, waar hij even aan land ging zodat de koning van Frankrijk, Frans I, en zijn gemalin hem konden bewonderen. Toen het schip verder naar Rome voer, stak er hevige storm op in de Golf van Genua. Het schip verging met man en muis en zo kwam Ganda aan zijn einde. Indische neushoorns zijn goede zwemmers maar het dier had zichzelf niet kunnen redden omdat hij was vastgeketend aan het schip.²¹ Dat was het roemloze einde van de neushoorn die door Dürers prent bekend werd en waarvan lang is aangenomen dat hij de eerste Indische neushoorn in Europa was.

In de oudheid zijn veel neushoorns naar Zuid-Europa gebracht, maar dit betrof voornamelijk Afrikaanse neushoorns, te onderscheiden van hun Indische soortgenoten door hun dubbele hoorns. De Romeinen gebruikten de Afrikaanse neushoorns als gevechtssdieren in de arena's. Ze moesten

- Tekening in wit krijt op blauw papier van de pantserneushoorn Clara, door de anatoom Petrus Camper in 1748, Leiden. Over het jaartal bestaat twijfel want in dat jaar maakten Douwe Mout en Clara een tocht langs Zuid Duitse en Zwitserse steden en in 1749 waren ze in Parijs. Aangenomen wordt dat Camper zich heeft vergist in het jaartal

C. Campy 1818

strijden tegen olifanten en leeuwen, ter vermaak van het publiek. Daar was op een keer toch een Indische neushoorn bij. Volgens de Duitse zoöloog Ragnar Kinzelbach kwam in het jaar 11 v.C. een pantserneushoorn naar Rome. Zij was, net als Ganda, een geschenk van een vorst uit Gujarat, maar nu aan de Romeinse regent in Antiochië: Octavianus. Om het dier in Antiochië (tegenwoordig aan de noordwestgrens van Syrië) te krijgen was een tocht van vier jaar nodig geweest. Toen Octavianus naar Rome terugkeerde en als keizer Augustus aantrad, nam hij de neushoorn mee en noemde haar Augusta. Bij aankomst in Rome was de neushoorn vijf jaar oud. Een voorbeeld van de kar waarmee zij mogelijk werd vervoerd is als mozaïek bewaard gebleven in de Siciliaanse stad Piazza Armerina: een houten wagen met een ombouw van verticale planken en massief houten wielen zonder spaken, getrokken door twee ossen. Ook zij diende voor het vermaak en moest in de arena's vechten tegen andere dieren. Ze kwam in het jaar 8 n.C. om het leven tijdens een gevecht met een olifant, op een leeftijd van 32 jaar.²² Augusta is daarmee de eerste gedocumenteerde Indische neushoorn op Europese bodem en verdringt daarmee Dürers beroemde model.

In Nederland houden we de herinnering aan Clara levend. Het is de algemene opvatting dat geen andere Indische of Afrikaanse soortgenoot haar hier is voorgegaan. Toch bestaat er een legende die twijfel schept. De legende werd recent opgemerkt door neushoornwetenschapper Kees Rookmaaker. In 1691 beschreven J. Kuhnau en W.C. Printz in *Musicus Curiosus, oder Battalus, der vorwitzige Musicant* dat een paar Hollanders met een neushoorn op stap waren in Duitsland. Het verhaal gaat als volgt. Er was eens een jongen, Battalus, uit een klein Duits dorp. Hij had gehoord dat er een neushoorn te zien was bij de herberg Die Goldene Löwe. De eigenaren zouden Hollanders zijn die het dier voor geld lieten zien. Battalus had, nieuwsgierig als hij was, over neushoorns gelezen en was erop gebrand om een levend exemplaar te zien. De jongen ging samen met vrienden op weg. Ze bezochten de herberg aan de rand van het dorp maar

zagen niets. De herbergier vertelde dat de Hollandse eigenaars net vertrokken waren, maar dat ze zo weer terug zouden komen om hun neushoorn te laten zien. Na een uur wachten waren ze nog niet teruggekeerd. Inmiddels waren er nog meer jongens en ‘*viel alte Leute*’ gearriveerd, die allemaal de neushoorn wilden bekijken. Ze bleven wachten op de terugkeer van de Hollanders. Toen er niets gebeurde en de menigte ongeduldig werd, kwam de herbergier opnieuw naar buiten en kondigde aan dat het om een 1-aprilgrap ging. ‘Er zijn hier holenkinderen noch neushoorns’ zei hij luid lachend. De mensen schaamden zich volgens Battalus, en iedereen droop af.²³

In hoeverre dit verhaal op waarheid berust is niet bekend. Wereldschokkend nieuws is het niet dat Nederlanders al in 1691 met een neushoorn rondreisden, maar zinvol om te onthouden is het wel. Clara was Nederlands eerste rinoceros, met deze kleine kanttekening in gedachten!